

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Коваль Крістіни Павлівни на тему «Механізми удосконалення надання соціальних послуг на основі європейських стандартів соціального захисту населення», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 – Менеджмент

Актуальність теми дослідження.

Соціальні послуги наразі виступають однією з найбільш важливих та доволі масштабних складових соціальної підтримки. Значний взаємозв'язок поточних проблем із різноманітністю їх спектра одночасно посилює актуальність пошуку модернізаційних шляхів у сфері реалізації надання соціальних послуг.

Враховуючи приєднання України до глобального процесу сталого розвитку, ключові зусилля перш за все мають бути спрямовані на турботу про людські потреби, а саме викоренення бідності, зменшення диференціації доходів, рівня життя та більш ефективного задоволення потреб населення на основі соціальної справедливості, що вимагає створення ефективного та дієвого ринку соціальних послуг.

Регіони як в Європі так і за її межами стикаються зі схожими проблемами. Поряд із економічними та екологічними проблемами актуалізуються і соціальні проблеми, такі як зростання рівня безробіття та бідності, старіння населення, яке стає все більш самотнім, міграція тощо. Нинішня ситуація, пов'язана із пандемією Covid-19, посилює не лише надзвичайну ситуацію зі станом здоров'я, а й інші соціальні виклики, провокуючи зростання рівня безробіття та бідності, що зі свого боку може призвести до подальшого соціального виключення вразливих груп населення. Саме тому місцеве самоврядування набуває ключової ролі у створенні інклюзивних та стійких спільнот, що є також кінцевою метою Програми ООН зі сталого розвитку.

З урахуванням зростаючого попиту на соціальні послуги, що зумовлено мінливими соціальними потребами, переформатуванням сфери зайнятості, демографічними змінами та вищими показниками інвалідності й захворюваності, цей сектор став одним з найбільш швидкозростаючих секторів економіки.

Враховуючи вищевикладене, стає очевидним, що економічний потенціал сектору соціальних послуг повинен бути широко визнаним.

Зростання сектору соціальних послуг не лише сприятиме наданню широкого спектру соціальних послуг, що відповідає соціальним потребам суспільства, проте збільшить кількість зайнятих осіб, які споживають більшу кількість товарів, а це, в свою чергу, матиме мультиплікативний ефект на зайнятість та зростання в інших секторах економіки.

Гармонійний розвиток сектору соціальних послуг потребує інвестицій, підтримки законодавчої бази, активного соціального діалогу та визнання його цінності для економіки та суспільства.

Більшість актуальних проблем у розвитку системи надання соціальних послуг пов'язана із зіткненням усталених підходів до реалізації соціального захисту з необхідністю масштабних перетворень у цій сфері.

Це обумовлює науковий інтерес до обраної теми досліджень здобувачки Коваль Крістіни Павлівни, котре беззаперечно є актуальною з точки зору науково-теоретичного та прикладного підходів.

Загальна оцінка роботи, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і повнота викладу в публікаціях.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст викладено на 193 сторінках. Список використаних джерел налічує 144 найменування.

Зміст дисертаційної роботи відповідає назві теми, висновки розділів містять аргументовані положення щодо наукової новизни та реалізують поставлені автором завдання дослідження. Виклад науково-прикладних розробок свідчить про завершеність наукового дослідження, в якому розв'язано актуальне науково-практичне завдання

Оцінюючи дисертаційну роботу, можна стверджувати, що результати дисертаційної роботи є достовірними та науково обґрунтованими відповідно до представлених у роботі доказів, створених за допомогою загальнонаукових та статистичних принципів, методів та прийомів комплексних досліджень.

Вибір методологічних підходів зумовлений завданням всебічного аналізу сучасного стану сфери надання соціальних послуг в Україні та необхідністю виокремлення модернізаційного стану її складових, а саме економічної сфери, демографічної складової та сфери зайнятості. Уміння застосувати теоретико-методичну підготовку для вирішення фундаментальних та прикладних питань дослідження підтверджується здійсненням дисертантом розрахунком рівня модернізації сфери надання соціальних послуг.

Заслуговує на увагу те, що автором було опрацьовано значну кількість закордонних і вітчизняних інформаційних джерел в аспекті удосконалення надання соціальних послуг; наукові праці з проблематики розвитку сфери надання соціальних послуг; спеціалізовані галузеві періодичні видання; аналітичні та статистичні дослідження; статистична інформація і публікації міжнародних організацій. Обґрунтованість наукових положень підтверджується проведенням автором аналізом наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, логікою та чітко поставленими завданнями, опрацюванням великої кількості статистичних, аналітичних, нормативно-правових матеріалів.

Основні результати, отримані в процесі досліджень, знайшли відображення в опублікованих автором, як самостійно так і у співавторстві, 24 наукових працях, серед яких: 1 підрозділ у колективній монографії, 4 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні (Чеська республіка), 1 стаття у науковому фаховому виданні, віднесеному до наукометричних баз Scopus та Web of Science, 2 статті у інших виданнях, 15 праць апробаційного характеру. З них відповідають вимогам 22 наукові праці.

Кількість, обсяг та зміст друківаних праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії і надають авторці право публічного захисту дисертації.

За структурою, змістом, обсягом, оформленням та повнотою викладення результатів дослідження дисертаційна робота відповідає встановленим вимогам.

Вивчення автореферату дозволяє стверджувати про його відповідність основному змісту дисертації, яка виноситься на захист.

Узагальнення, висновки і рекомендації мають як теоретико-методичне значення, так і практичне застосування у процесі комплексного оцінювання рівня модернізації сфери надання соціальних послуг регіонів України; методологічно коректного зіставлення та ранжування регіонів як за рівнем модернізації сфери надання соціальних послуг, так і за окремими його складовими; адаптації елементів європейських стандартів соціального захисту населення щодо підвищення якості та ефективності соціальних послуг в Україні; модернізації системи управління процесами соціального захисту населення тощо.

У цілому структура та зміст дисертації свідчать про комплексний характер проведеного дисертантом дослідження. Робота насичена статистичним матеріалом, що значно полегшує сприйняття аналітичних досліджень і висновків.

Системний аналіз дисертаційної роботи свідчить про те, що вона є завершеним, цілісним науковим дослідженням, логіка і внутрішня структура якого підпорядкована поставленій меті і завданням.

Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та пропозиції належать особисто автору. Матеріали дисертації були предметом розгляду і дискусій на науково-практичних конференціях, в тому числі міжнародних.

Наукове значення та новизна дисертації.

Дисертаційне дослідження Коваль К.П. безперечно має наукове значення, є завершеним науковим дослідженням, в якому проведено ґрунтовний аналіз сучасного стану сфери надання соціальних послуг та запропоновано механізми удосконалення надання цих послуг з урахуванням європейських стандартів соціального захисту населення.

Заслуговує на позитивну оцінку узагальнення теоретичних підходів до розуміння соціальних послуг та запропоноване авторське визначення терміну «соціальні послуги», як сукупності відносин щодо економічної, екологічної та соціальної складової розвитку регіону, спрямованої на гармонізацію суспільних відносин, котрі сприяють підвищенню добробуту та рівня якості життя населення (п. 1.1, стор. 42).

У роботі автор представляє концептуальний підхід до функціонування механізму надання соціальних послуг, який передбачає створення ефективного та дієвого ринку надання соціальних послуг з урахуванням факторів як внутрішнього, так і зовнішнього факторів. Це спонукало до введення таких понять, як «сукупний соціальний ефект» використання інструментів надання соціальних послуг по відношенню до їх суспільно корисної вартості та «сукупний економічний ефект» заходів, наданих учасникам соціальних послуг по відношенню до потреб клієнтів (п. 1.3, стор. 68).

Важливим здобутком є аналіз особливостей надання соціальних послуг у країнах ЄС щодо викликів, які наразі стоять перед сферою надання соціальних послуг європейських країн, та позитивних аспектів щодо можливості адаптування їх до діючої практики в Україні (п. 1.2, стор. 43 - 57).

На основі систематизації методів дослідження проведено аналіз основних тенденцій сфери зайнятості, що чинять безпосередній вплив на надання соціальних послуг. Наведені статистичні дані щодо рівня зайнятості населення, частки працюючих осіб в домогосподарствах, причин економічної неактивності та відношення населення до відповідальності за власний добробут можуть бути використані для вироблення ефективної державної соціальної політики (п. 2.2, стор. 118-130).

Особливий інтерес викликає розроблене дисертанткою інтегральне оцінювання рівня модернізації сфери надання соціальних послуг регіонів для методологічно коректного зіставлення та ранжування за окремими складовими: рівнем модернізаційного стану економічної сфери, демографічної складової та станом сфери зайнятості. Запропонований підхід включає п'ять послідовних етапів, зокрема: формування системи індикаторів, що характеризують рівень модернізації сфери надання соціальних послуг; визначення рівнів розвитку регіонів за такими складовими, як рівень модернізаційного стану економічної сфери, рівень модернізаційного стану демографічної складової та рівень модернізаційного стану сфери зайнятості; визначення вагових коефіцієнтів для кожної групи індикаторів та розрахунок інтегральних показників, ранжування регіонів; виділення критеріїв для класифікації та групування регіонів за рівнем

модернізації сфери надання соціальних послуг; визначення регіональних характеристик за рівнем модернізації сфери надання соціальних послуг кожної групи регіонів, виокремлення найважливіших проблем кожного регіону (п. 2.3, стор. 143-156).

Окрім того в роботі представлено перспективні напрями щодо гармонізації ресурсного забезпечення соціального захисту населення щодо: економічних ресурсів, нормативно-правових ресурсів, адміністративного ресурсу, інноваційного ресурсу та інформаційних ресурсів. З урахуванням вищевикладеного, дисертантом запропоновано механізм модернізації системи управління процесами соціального захисту населення під яким розуміється комплементарний вплив на процеси утворення, накопичення та використання наявних ресурсів, котрі враховують особливості як зовнішнього, так і внутрішнього впливу (п. 3.1, стор. 187).

Практичну цінність має аналіз джерел стандартів соціального захисту серед яких виокремлено Загальну декларацію прав людини; Міжнародний пакт про соціальні, економічні та культурні права; Європейський кодекс соціального забезпечення; документи Міжнародної організації зі стандартизації тощо. З вищеперерахованих загальноприйнятих стандартів соціального захисту населення дисертанткою виведено такі застосовувані аспекти сфери надання соціальних послуг, як інклюзивність; персоніфікація; соціальна відповідальність; рівність доступу; продуктивність зайнятості; гідний рівень життя (п. 3.1, стор. 191).

Також на увагу заслуговує розроблена організаційна модель удосконалення надання соціальних послуг, що заснована на: гармонізації відносин за принципом «ефективна громада – конкурентоздатні регіони – розвинута держава»; локалізації соціальної сфери з підтримкою міжмуніципального співробітництва, соціального підприємництва, державно-приватного партнерства; мотивації територіального розвитку з реалізацією конкурентних переваг регіонів; залучення місцевих ініціатив до розв'язання соціальних питань (п.3.3, стор. 213).

Усе вищезазначене надає підстави для загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи Коваль Крістіни Павлівни, в якій авторкою самостійно і на

достатньому науковому рівні досягнуто мети дослідження і вирішено поставлені завдання.

Достовірність і практичне значення результатів дисертаційної роботи.

Значна частина напрацювань дістала впровадження, що підтверджено відповідними довідками, зокрема, службою у справах дітей Чернігівської обласної державної адміністрації під час проведення навчання працівників служб у справах дітей районних державних адміністрацій, міських, сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад, а також інших посадових осіб органів опіки та піклування (довідка від 12.08.2020 № 01-12/1124).

Оригінальні методики і практичні рекомендації, що містяться в дисертаційному дослідженні, використовувалися в навчальному процесі для розробки кейсів і практичних завдань з дисциплін економічного спрямування для здобувачів вищої освіти у галузі знань з соціальних та поведінкових наук в Чернігівському інституті ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (довідка від 24.06.2020 № 63).

Авторські розробки використовуються у навчальному процесі Національного університету «Чернігівська політехніка» при викладанні дисциплін економічного спрямування для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 073-Менеджмент (довідка № 202/08-1572 від 23.10.2021).

Характеризуючи роботу Коваль К.П., слід зазначити, що основні її наукові положення висновки і рекомендації доведено до рівня конкретних пропозицій і розробок достовірність яких підтверджується відповідними довідками. Відтак, теоретичні положення, методологічні та практичні результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у діяльності окремих установ і організацій.

Зауваження та дискусійні положення.

Загалом дисертаційне дослідження здійснено на високому науково-теоретичному рівні. Проте, оскільки деякі його положення є дискусійними, що пов'язано з означенням дисертантки власної позиції окремих досліджуваних

проблем, варто зробити певні уточнення, зауваження та рекомендації з метою подальшого удосконалення обумовленої проблематики.

1. З нашої точки зору недостатньо широко розглянуто історичні передумови та існуючу практику надання соціальних послуг в країнах ЄС. Можливо, вважаємо, що варто було б провести їх групування за основними ключовими параметрами надання соціальних послуг (п. 1.2).

2. При розкритті механізму надання соціальних послуг в Україні (рис. 1.8, п. 1.3) велика увага приділяється інституційним аспектам, проте поза увагою автора залишились фінансово-економічні та соціальні складові. Це потребує більш конкретних пояснень.

3. При систематизації принципів механізму надання соціальних послуг з нашої точки зору відповідний перелік варто було б доповнити принципами Європейських стандартів соціального захисту населення, що передбачено темою дисертаційного дослідження (п. 1.3).

4. Слід відмітити ґрунтовно проведений автором дисертаційного дослідження аналіз демографічної структури населення України (п. 2.1), проте доцільним, на наш погляд, є виокремлення специфічних для кожної групи потреб у соціальних послугах.

5. При розгляді європейських соціальних стандартів (п. 3.2) спостерігається відсутність авторської позиції щодо імплементації моделі формальних та неформальних соціальних стандартів, рекомендованої для національної системи соціальних послуг. Вважаємо, що це б підкреслило авторську точку зору.

6. Не зважаючи на ґрунтовне дослідження ролі органів виконавчої влади, територіальних громад та інститутів громадянського суспільства в наданні соціальних послуг населенню України, варто було б приділити більше уваги саме обґрунтуванню функціональних обов'язків учасників процесу надання соціальних послуг щодо розробки та реалізації модернізаційних заходів у сфері надання соціальних послуг (п. 3.3).

Водночас, висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки й цінності дисертаційної роботи.

Загальний висновок.

Дисертація К.П. Коваль на тему «Механізми удосконалення надання соціальних послуг на основі європейських стандартів соціального захисту населення» є самостійно виконаним завершеним науковим дослідженням актуальної проблеми, містить оригінальні підходи до розв'язання теоретичних і практичних питань, пов'язаних із створенням ефективного та дієвого ринку надання соціальних послуг в Україні.

Представлені в дисертації наукові положення, висновки, рекомендації і пропозиції в комплексі поглиблюють теоретичні засади та практичні аспекти прийняття ефективних рішень з питань удосконалення надання соціальних послуг в Україні. У результаті дисертаційного дослідження отримано результати, які є суттєвим авторським внеском у вирішення науково-практичного завдання щодо розвитку теоретико-методологічних підходів та науково-практичних рекомендацій до формування механізму удосконалення надання соціальних послуг на основі європейських стандартів соціального захисту населення.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті, поставлені здобувачем наукові завдання вирішені повною мірою, мету дослідження досягнуто. Структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам. Наукові положення, висновки та рекомендації повністю обґрунтовані, аргументовані, містять наукову новизну та пройшли необхідну апробацію на науково-практичних конференціях. У публікаціях здобувача знайшли відображення всі положення дисертації.

Наведені зауваження суттєво не впливають на зміст дисертації і не знижують її наукової та практичної цінності.

Отже, представлена до захисту дисертаційна робота Коваль Крістіни Павлівни «Механізми удосконалення надання соціальних послуг на основі європейських стандартів соціального захисту населення» є самостійним і оригінальним науковим дослідженням, яке містить раніше не захищені наукові положення, нові науково обґрунтовані результати в галузі управління та адміністрування.

Дисертація відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), п. 9, 10, 11, 12 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 р. зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 979 від 21.10.2020 та № 608 від 09.06.2021, а здобувачка Коваль Крістіна Павлівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 – Менеджмент.

Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор
професор кафедри менеджменту
Державний Вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

О.І. Гарафонова

